

OBSAH

Úvod	5
Kapitola 1 – Poruchy autistického spektra z vývojového hlediska (Veronika Šporclová)	7
Kapitola 2 – Osobní a sociální identita dospívajících s PAS (Veronika Šporclová)	18
Kapitola 3 – Tělesné dospívání a sexualita (Petr Eisner)	32
Kapitola 4 – Vztahy s vrstevníky (Lenka Bittmannová, Julius Bittmann)	52
Kapitola 5 – Vztahy se sourozenci (Lenka Bittmannová, Julius Bittmann)	65
Kapitola 6 – Fungování doma (Mária Husovská)	75
Kapitola 7 – Vzdělávání žáků s PAS v období dospívání (Lenka Bittmannová)	91
Kapitola 8 – Rizikové chování (Magda Freseová)	104
Kapitola 9 – Volný čas (Lenka Bittmannová, Julius Bittmann)	121
Kapitola 10 – Volba povolání (Věra Čadilová, Zuzana Žampachová)	130
Kapitola 11 – Terapeutická podpora pro šťastnější život (Julius Bittmann)	146
Závěr	157
Medailonky autorů	158

KAPITOLA 4

VZTAHY S VRSTEVNÍKY

Lenka Bittmannová

Julius Bittmann

Četnost a intenzita sociálních interakcí většiny dětí s poruchou autistického spektra se primárně odvíjí od dvou signifikantních znaků. Prvním je hloubka symptomatiky a druhým povaha kolektivu, v němž se dítě nachází, resp. ve kterém k sociálním interakcím dochází. Ukažme si obě možnosti na konkrétních příkladech.

Třináctiletý Martin má Aspergerův syndrom, snaží se však jeho projevy co nejvíce maskovat. Spolužáci sice o diagnóze vědí již od první třídy, většina z nich ji ale nijak neřeší, nezajímá je. Sám Martin má ve třídě několik kamarádů, spojují je zájmy a volnočasové aktivity. Ke konci vyučování bývá Martin již hodně unavený, přizpůsobení se okolí jej stojí mnoho sil. Po příchodu domů obvykle buď na hodinu usne, anebo ventiluje nakumulovanou nepohodu (motorické a vokální rituály). Se stávajícím stavem je Martin smířený.

„Je to pro mě někdy těžké, protože když přijdu domů ze školy, tak jsem hodně unavený, anebo se potom nechovám hezky k mamce a bráchovi. Ale mám ve třídě tři kamarády a vím, že kdybych se choval divně, tak se se mnou třeba nebudou bavit, nebo o hodně míň.“

Četnost sociálních interakcí a jejich potenciál obecně je úzce svázaný se závažností symptomatiky autismu. S tímto tvrzením si dovoluujeme pracovat na základě pravidelných výjezdů do škol v rámci náhledů ve výuce a besed pro spolužáky. Pomyslným hraničním obdobím, ve kterém se v mnoha případech rozhoduje o budoucím sociálním směřování daného žáka, je přitom přechod mezi třetí a čtvrtou třídou, nejpozději v průběhu čtvrtého ročníku základní školy. Zatímco v prvních letech si spolužáci odlišností v chování a komunikaci žáka s PAS sice všímají, ale nijak zásadně je neřeší, okolo osmého až devátého roku věku se toto nastavení

dramaticky mění. Děti zvláštnosti více monitorují, komentují je a nakonec je přetaví v příčinu sociální izolace daného jedince.

Některým dětem se daří navazovat přátelské vazby se spolužáky na základě společného zájmu. Další navážou bližší přátelství s někým podobně „odlišným“. Velmi častá je zesílená vazba na žáky z výrazně nižších nebo naopak vyšších ročníků.

Druhá možnost se týká již zmíněné povahy kolektivu a prostředí, ve kterém se interakce odvíjejí.

Čtrnáctiletý David má poměrně závažnou symptomatiku Aspergerova syndromu, kterou nijak nemaskuje. Nepovažuje to za důležité, a i kdyby se v rámci hloubky symptomatiky propracoval k možnosti „schovávat se, anebo ne“, nic by se nezměnilo, jelikož povaha diagnózy snížila potenciál splynutí s vrstevníky na nulu. Jednoduše řečeno, i kdyby se David chtěl snažit o navázání kamarádských vztahů, nedokázal by své chování přizpůsobit obecným normám a postupům odpovídajícím věku. David má jediný zájem, a to vlaky a městskou hromadnou dopravu. Zná čísla všech pražských autobusů, jejich počáteční i konečné stanice a u většiny linek také průběžné zastávky. Rád si povídá o specifikacích modelů autobusů a tramvají a již zaniklých, anebo naopak připravovaných trasách dopravy. Sociální interakce tohoto typu jsou v běžném kolektivu vrstevníků vyloučeny, proto David dochází na skupinové nácviky, na kterých může sdílet své zájmy s několika vrstevníky. „Já chodím rád na skupiny, protože tam mám kamarády Jonáše a Kryštofa, a s těma si povídám o městské hromadné dopravě, a také o Minecraftu. Se spolužáky si nemám co říct, jejich zájmy mě nezajímají a ani se s nimi bavit nechci. Ve škole jsem měl kamarády jen v první a druhé třídě, pak jsme se bavit přestali. Ale mně to nijak nevadí, já se s nimi prostě nechci bavit a hotovo. Hlavní pro mě je, že mám kamarády na té skupině, teď jsme si začali psát i do naší skupiny na WhatsAppu a máme taky skupinu na Diskordu.“

Skupinové nácviky, volnočasové akce pro klienty s poruchou autistického spektra nebo individuální kamarádské vazby, které obvykle zprostředkovává terapeut, jsou pro klienty s výraznější symptomatikou jedněmi z mála možností, jak se sociálně zapojit. Klíčovou roli tak hraje prostředí a povaha kolektivu, který je otevřený ostatním mladým lidem s diagnózou. Asi každý člověk, který se setkává s lidmi s poruchou autistického spektra, potvrdí, že je téměř nemožné nalézt dva jedince s totožnou symptomatikou a projevy. To nám však v hlubší analýze vztahů s vrstevníky rozhodně nepomůže, spíše naopak. Pomůžeme si proto osvědčenou metodou, již

„S rodiči jsme se skoro tři roky nebavili, protože jsem jim řekla, že se o Tonda nemůžu starat, až toho oni sami nebudou schopní. Byli v šoku, vůbec to nečekali. Maminka mi řekla, že mě asi špatně vychovala a že jsem ji zklamala. Nakonec jsme chodili všichni za psycholožkou a po mnoha sezeních jsme došli k tomu, že to není moje povinnost. Že mám právo se rozhodnout a já už nechci žít tak, jako jsem musela, když jsem byla malá. Chci mít svoji rodinu, chci žít normálně. A to s Tondou nikdy nešlo a nikdy nepůjde.“

Není možné mít rodičům za zlé, že chtějí pro své děti s autismem to nejlepší a snaží se zajistit péči o ně i od sourozenců, kteří je znají nejlépe a jsou jim nejbližší. Vždy by však mělo jít o rozhodnutí zdravého dítěte. Desítky dětí, s nimiž jsme v minulosti pracovali, vyrůstaly s obrovským strachem z toho, co je čeká, až se rodiče nezvládnou o jejich sourozence s PAS postarat. Pro některé z nich bylo nepřijemné i to, co rodiče považovali za samozřejmost, drobnost. Např. pravidelné hlídání sourozence s PAS, dohled, plánování volného času, doprovody do školy či asistence ve škole. Zpětnou vazbu o tom, že to jejich zdravým dětem vadí, dostali často až od nás, protože se nám děti svěřily v rámci individuálního nebo skupinového setkání.

Někdy rodičům doporučujeme, aby se s dětmi podívali na filmy či seriály, které se tématu věnují, a následně si s nimi promluvili o tom, co jim vadí, co by mohli dělat jinak, aby se cítili lépe. V poslední době je v rodinách velmi oblíbený seriál *Atypical* (2017),⁹ který sleduje dospívání chlapce s PAS, jeho sestry a rodičů. Z našeho pohledu jde o povedený vhled do života rodiny člověka s autismem se vším, co přináší.

Čas a prostor pro každého zvlášť

Rodiče se někdy, v dobré víře, snaží, aby spolu jejich děti trávily co nejvíce času. Aby si vybudovaly pevné pouto, měly dostatek společných zážitků apod. Ukazuje se však, že je tato snaha často až kontraproduktivní. Mnoho sourozenců naopak stojí o čas strávený pouze s rodiči, nebo alespoň jedním z nich. O čas, který může maminka či tatínek věnovat pouze jemu.

⁹ Více k seriálu, který se vysílal na Netflixu 2017–2021, najdete např. na <https://www.edna.cz/atypical/>.